

СТАТИИ / ARTICLES

DOI: 10.54664/CCOR5800

**НЯКОИ ВЪПРОСИ ОТНОСНО ПРОИЗНАСЯНЕТО НА
ПЪРВОИНСТАНЦИОННИЯ СЪД ПО ГРАЖДАНСКИЯ ИСК ПРИ
ПРЕКРАТЯВАНЕ НА НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО ПОРАДИ
ПОГАСЯВАНЕ НА НАКАЗАТЕЛНАТА ОТГОВОРНОСТ
(РАЗМИСЛИ ПО ПОВОД Т. Р. № 1 – 2013 – ОСНК)**

Георги Митов

**SOME ISSUES ABOUT THE FIRST INSTANCE COURT JUDGEMENT ON THE
CIVIL CLAIM WHEN THE PENAL PROCEDURE IS TERMINATED ON THE
GROUNDS OF EXTINCTION OF CRIMINAL LIABILITY
(REFLECTIONS ON INTERPRETATIVE DECISION № 1/2013, CRIMINAL
COLLEGE OF THE SUPREME COURT OF CASSATION)**

Georgi Mitov

Abstract: *Interpretative Decision No. 1/2013 of the Criminal College of the Supreme Court of Cassation stipulates that "... the court shall render a decision on the civil claim, accepted for joint consideration within the penal procedure, when, in the course of the first instance proceedings, before the verdict is pronounced, any of the grounds under Art. 79(1) of the Bulgarian Criminal Code occurs (death of the perpetrator, expiration of the term of limitation, amnesty)". This decision of the Criminal College raises complex theoretical and practical questions related to the rules for hearing the civil claim, considering the criminal nature of the proceedings, the functions of the parties, the participation of the perpetrator's inheritors (where the perpetrator has died), how their rights and legitimate interests will be guaranteed, and other questions that the Interpretative Decision failed to answer. Following an analysis of the established problems, a proposal for their solution is made through official referral of the civil claim to the civil court as to continue the court proceedings after the criminal case has been discontinued.*

Keywords: *termination of criminal prosecution; term of limitation; amnesty; death of the perpetrator; civil claim; first instance proceedings; parties of the court procedure.*

Смъртта на дееца, изтеклата предвидена от закона давност и последвалата амнистия са основания за погасяване на наказателното преследване (чл. 79, ал. 1 НК). Поради това те водят и до прекратяване на наказателното производство (чл. 24, ал. 1, т. 2, 3 и 4 НПК).

Когато наказателното¹ производство се прекрати, гражданският иск не се разглежда, но може да се предяви пред граждански съд (чл. 88, ал. 3 НПК).

През 2013 г. върховните съдии (в т. р. № 1 – 2013 – ОСНК) приеха, че „...съдът се произнася по приетия за съвместно разглеждане в наказателния процес граждански иск, предявен от пострадалия, когато в хода на първоинстанционното разглеждане на делото и преди постановяването на присъдата настъпи някое от основанията по чл. 79, ал. 1 НК, и наказателното производство бъде прекратено“. Това задължително за съдилищата тълкуване на ВКС води до възникване на проблеми и трудно решими въпроси при разглеждането на приетия за съвместно разглеждане с наказателното дело граждански иск, на които тълкувателното решение не дава отговори. Принципно ОСНК разглежда и трите основания за погасяване на наказателната отговорност, но на практика решението се отнася само до давността и амнистията, а за смъртта на дееца е отделено място единствено в особените мнения към него. Последното основание притежава специфика, която го отличава от първите две и изисква изследване на особеностите при продължаването на производството само по гражданския иск. Редом с това приетите разрешения „дописват закона“ и противоречат на основни правни принципи². На това е посветено настоящото изследване.

I

1. Извършеното деяние, което осъществява престъпния състав, по своята същност (от гледна точка на гражданското право) е **деликт** и затова пострадалият от престъплението е носител на субективното право за обезщетяване на причинените вреди от лицето, спрямо което е повдигнато и внесено обвинение в съда за извършеното престъпление. Затова основанието за двата вида отговорност е едно и също – извършеното деяние.

Това е основанието за допускане за съвместно разглеждане с наказателното дело на гражданския иск в наказателния процес. По

този начин се постигат бързина и ефективност при защитата на правата и законните интереси на пострадалия за обезщетяване на претърпените вреди от деянието.

2. Две от основанията за погасяване на наказателното преследване, посочени в разпоредбата на чл. 79, ал. 1 НК – изтеклата предвидена от закона давност и последвалата амнистия, се различават съществено по правни последици от третото – смъртта на дееца, поради липсата на основен субект на процеса.

а) При давността и амнистията подсъдимият може да защити ефективно правата си чрез участието си в производството, независимо от проявяването на някои специфични особености при продължаването на делото само за гражданската претенция.

Няма никакви специфики (освен особеностите в присъдата с оглед погасяването на наказателната отговорност поради изтеклата давност или амнистията), когато подсъдимият се възползва от правото си по чл. 24, ал. 2 НПК (съответно чл. 289, ал. 2 НПК) и поиска производството да продължи и по повдигнатото обвинение.

б) Смъртта на наказателноотговорното лице лишава производството и от лице, което да понесе гражданската отговорност за деликта. Отговорността на наследниците на починалия подсъдим поставя допълнителни въпроси за тяхното установяване, приемане на наследството, встъпването в делото, тяхното процесуално качество и процесуална функция.

3. Необходимо е едно уточнение, свързано с **разпоредбата на чл. 88, ал. 3 НПК** – когато съдебното производство се прекрати, гражданският иск не се разглежда, но може да се предяви пред граждански съд.

а) Разпоредбата чл. 88, ал. 3 НПК е идентична по съдържание с тази на чл. 64, ал. 3 НПК от 1974 г. (отм.) в редакцията си след ЗИДНПК от 1974 г., обн. ДВ, бр. 50 от 30 май 2003 г.

До това изменение в НПК от 1974 г. вместо „съдебното производство“ в текста

¹ В законовата разпоредба терминът е „съдебното производство“, но правилното тълкуване в този текст е „наказателно производство“, за което ще стане дума по-подробно нататък.

² Приетите разрешения в т. р. № 1 – 2013 – ОСНК са доста спорни и с оглед на мнозинството, с което са приети – 17 съдии са гласували „за“ и 11 са изразили особено мнение.

беше посочено „наказателното производство“. Промяната беше извършена поради промяната на концепцията на законодателя за предявяване на гражданския иск в наказателния процес – до цитираното изменение претенцията за обезщетяване на претърпените вреди от престъпното деяние можеше да се предявява и на досъдебното производство.

Промяната на най-ранния момент за предявяване на гражданския иск (след изменението – само в съдебното производство), неправилно доведе до механичната замяна на „наказателното производство“ със „съдебното производство“ в текста на чл. 64, ал. 3 НПК от 1974 г. Това доведе до смесване на последиците от прекратяване на съдебното производство (слага се край на съдебното разглеждане, но наказателното производство продължава да съществува – например при връщане на делото на прокурора, т.е. съществува досъдебното производство) и прекратяване на наказателното производство (слага се край на цялото процесуално развитие). Не е задължително при всички хипотези прекратяването на съдебното производство гражданският иск да не се разглежда – например при неподсъдност на съответния съд (чл. 288 НПК).

Заложена идея в разглежданото правило е, когато се прекрати наказателното производство, гражданският иск да не се разглежда. С други думи гражданската претенция за обезщетяване на претърпените от престъплението вреди следва съдбата на обвинението³ и има акцесорен характер спрямо него⁴.

б) Буквалното тълкуване на разпоредбата на чл. 88, ал. 3 НПК (прекратяването на съдебното производство, което води до неразглеждане на гражданския иск) води до неправилно разбиране и въвежда в заблуждение, че при прекратяване на съдебното производство съдбата на гражданския иск е предрешена и той не подлежи на разглеждане. Пример за това е застъпеното становище в т. р. № 1 – 2013 – ОСНК – „...в този случай „гражданският иск не се разглежда, но може да се пре-

дяви пред гражданския съд“, както изрично предвижда чл. 88, ал. 3 НПК, намиращ се в „Общите правила“ на НПК. От систематическото, граматическо и логическо тълкуване на цитирания текст с нормите, предвиждащи основанията за прекратяване на съдебното производство в глава „Съдебно производство“, Част четвърта на НПК се извежда, че това правило обхваща единствено хипотезите по чл. 249 НПК и чл. 288 НПК“.

4. Основният аргумент в тълкувателното решение за продължаване на наказателното дело само за гражданския иск е, че прекратяването на производството и по него ще доведе до забавяне във времето на разглеждането на искането за обезщетение на причинените от деянието вреди и възможност давността за гражданската претенция да изтече, което нарушава правата на пострадалото лице да ги защити ефективно.

НПК не съдържа специални правила за давността за гражданския иск и затова се прилагат правилата на гражданското право. Давността за вземания от непозволено увреждане е петгодишна (чл. 110 ЗЗД) и започва да тече от момента на откриване на дееца (чл. 114, ал. 3 ЗЗД).

Предявяването на гражданския иск и приемането му за съвместно разглеждане в наказателния процес спират давността, докато трае процесът⁵ (чл. 115, б. „ж“ ЗЗД). Когато производството по гражданския иск се прекрати, давността не се смята за прекъсната (чл. 116, б. „б“ ЗЗД).

По този начин пострадалият от престъпление, конституиран като граждански ищец в наказателното производство, се поставя пред трудности с оглед на краткото време или най-често и в обективна невъзможност да организира и упражни правото си на иск за обезщетение по общия ред пред граждански съд в оставащия период от предвидената в закона давност, особено в случаите на прекомерно забавяне на разглеждането на делото в досъдебното производство.

³ Вж. Павлов, Ст. Наказателен процес на Народна република България. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1989, с. 254.

⁴ Пак там, с. 238.

⁵ Вж. т. р. № 5 – 2006 – ОСГТК.

II

Независимо от разпоредбата на чл. 88, ал. 3 НПК, при прекратяване на наказателно преследване на посочените основания в чл. 79, ал. 1 НК върховните съдии постановиха в рамките на образуваното наказателно производство **продължаване на разглеждането на гражданския иск** като единствен предмет на процеса, т.е. гражданската претенция има самостоятелност и е „независима“ от обвинението.

Тълкувателното решение не отговори на възникващите сложни теоретични и практически въпроси, свързани с реда, по който ще се разглежда тази гражданска претенция с оглед на наказателноправния характер на института на гражданския иск, какви ще бъдат функциите на отделните страни в производството, какво е участието на наследниците на починалия подсъдим (когато основанието е смърт на дееца) и как ще се гарантират техните права и законни интереси и други.

Поради задължителната му сила съдилищата разглеждат след прекратяване на обвинението допуснатия граждански иск, но тяхната практика е многообразна и изобилства от сложни и нерешени въпроси. Затова ще направя опит да обобща констатираните проблеми в правоприлагането и да дам предложения за тяхното решаване.

1. Разглеждането на гражданския иск в наказателното дело може да продължи само след влизане в сила на определението за прекратяването на производството в наказателната му част.

а) При погасяване на наказателната отговорност поради давност или амнистия при евентуално обжалване или протестиране на прекратяването на производството в наказателната му част подсъдимият може ефективно да защити правата си лично или чрез упълномощен защитник.

НПК не съдържа никакви правила как да бъдат защитени правата на починалия подсъдим (същото важи и за обвиняемия на

досъдебното производство) в процедурата по проверка на акта за прекратяване на производството. Логично е неговите наследници да имат правен интерес при произнасянето по веществените доказателства, мерките за процесуална принуда (в частност гаранцията) и мярката за обезпечаване на гражданския иск⁶. Това следва и от разпоредбата на чл. 88, ал. 1 НПК, който урежда при липсата на правила да се прилага ГПК и съгласно чл. 227 ГПК когато страната умре, производството продължава с участието на правоприменника, т.е. наследниците на подсъдимия.

б) При смърт на подсъдимия константната съдебна практика е установила задължението на решаващия орган да установи кои са неговите наследници чрез служебно изискване на удостоверение за наследници. Проблеми възникват при наличието на завещание с оглед на неговото установяване, особено когато не е вписано в книгата на завещанията в Агенцията по вписване (саморъчно завещание, съхранявано в дома на починалия или в трето лице).

Съдът следва да установи дали наследниците са приели наследството. В този случай може да се приложи процедурата по чл. 51 от Закона за наследството (ЗН) и да се даде възможност на лицето да заяви дали приема наследството, или се отказва от него. Може да се стигне до ситуация, че всички призовани наследници да се откажат от наследството и тогава наследството се получава от държавата (чл. 11 ЗН).

Тези действия и процедури могат да забавят във времето влизането в сила на съдебния акт по прекратяване на производството в наказателната му част⁷, но само по този начин могат да бъдат гарантирани правата и законните интереси на наследниците на починалия подсъдим.

в) След установяването на наследниците на починалия подсъдим решаващият състав следва да им връчи съдебния акт за прекра-

⁶ НПК не регламентира възможност след смърт на дееца неговите наследници да искат проверка или преразглеждане на наказателната част на делото. Те не притежават право да искат възобновяване на наказателното производство (*per argumentum a contrario* на чл. 420 НПК), за разлика от някои чужди законодателства (напр. чл. 623 от НПК на Франция) и старото българско законодателство (чл. 587 ЗУС).

⁷ Когато внесено обвинение е срещу повече от един подсъдим и някой от тях почине в хода на процеса, влизането в сила на прекратяването на производството спрямо него ще доведе до забавяне на процесуалното развитие по отношение на другите подсъдими.

тяване на производството в наказателната му част с оглед на правото им за обжалването му.

2. След влизане в сила на определението или разпореждането за прекратяване на наказателната част на производството разглеждането на гражданския иск следва да продължи. Основният и сложен въпрос е дали делото ще продължи между същите страни, или ще се яви необходимост от конституиране на нови, т.е. **между кои страни ще продължи наказателното дело.**

а) При предявен граждански иск прокурорът носи доказателствената тежест за установяване на обстоятелствата по обвинението, включително и на основанието на гражданския иск⁸.

➤ След прекратяването на производството в наказателната му част, т.е. отпадането на обвинението, логично е тежестта на доказване на прокурора да отпадне за обвинението. Остава ли това негово задължение за гражданския иск? Отговорът следва да е отрицателен, тъй като разпоредбата на чл. 103, ал. 1 НПК не възлага изрично тежестта на доказване за гражданския иск на прокурора. Тя се извежда от връзката с обвинението и задължението на обвинителя да докаже извършеното противоправно деяние, което е основание и за двата вида отговорност. С отпадането на обвинението нелогично е за прокурора да остане тежестта за доказване на гражданския иск.

Противното означава, че прокурорът е в ситуацията, когато е предявил граждански иск по чл. 51 НПК (когато пострадалият поради непълнолетие или физически или психически недостатъци не може да защити своите права и законни интереси), какъвто не е общият случай. Отделно от това, по този начин се нарушава основният принцип за равенство на гражданите, тъй като пострадалият, конституиран като граждански ищец е в много по-благоприятно положение в сравнение с ищеца при предявен осъдителен иск по реда на ГПК на основание чл. 45 ЗЗД.

С оглед на това се поставят въпросите каква е ролята на прокурора в този случай и каква функция изпълнява? Той не може да

изпълнява функцията по обвинението поради липса на такова и затова той няма никаква функция и неговото участие в делото е безпредметно и лишено от смисъл.

➤ По дела от общ характер е задължително участието на прокурора в съдебните заседания (чл. 268 НПК). Формално наказателното производство е дело от общ характер, но липсва престъпление от общ характер като негов предмет. Затова в разглежданата хипотеза е спорно това прокурорско задължение и е логично, след отпадането на обвинението, той да не участва в производството.

➤ Единствено логична е ситуацията по делата от частен характер поради съвпадане на двете фигури: обвинител – частен тъжител и граждански ищец. Тежестта на доказване на обвинението се носи от частния тъжител, включително и за приетия за съвместно разглеждане граждански иск. След прекратяването на частното обвинение поради смърт на подсъдимия наказателното дело (давността и амнистията са малко вероятни като основание за погасяване на наказателната отговорност) продължава само по гражданската претенция. Тогава е логично гражданският ищец да носи тежестта на доказване за гражданския иск.

➤ НПК не съдържа правила за заличаване на страни в хода на производството. С други думи прокурорът ще продължи да участва в по-нататъшното развитие на делото като страна без никаква функция и без евентуалното задължително участие в съдебните заседания.

б) По делата от общ характер пострадалият може да участва и като частен обвинител, който поддържа обвинението редом с прокурора (чл. 78 НПК). Когато няма обвинение каква е функцията му в наказателното дело? Проблемът е още по-сложен при повече пострадали, когато някои са били конституирани само като частни обвинители, а други само като граждански ищци.

Подобно на прокурора пострадалият вече няма никаква роля в продължаващото дело и следва да бъде заличен, но НПК не съдържат такива правила.

в) При смърт на подсъдимия спорно е процесуалното качество на защитника като су-

⁸ Вж. в тази насока **Чинова, М., Г. Митов.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право. София: Сиела, 2021, с. 251.

бект на наказателния процес. Със смъртта на подсъдимия упълномощаването на защитника се прекратява и той не може вече да действа в това си качество. Това не важи за назначения и за резервния защитник.

При наличието на другите две основания за погасяване на наказателната отговорност – давност или амнистия, защитникът продължава да участва, като осъществява функцията си по защитата в ограничен обем с оглед на отпадането на наказателното обвинение, като защитава лицето по предявения граждански иск.

В този случай логично е защитникът да запази своята роля на самостоятелен субект в наказателното производство, каквато е и съдебната практика⁹. Това обаче представлява нарушаване на основния принцип за равенство на гражданите, тъй като повереникът на гражданския ищец и адвокатът на ищеца при предявен осъдителен иск по реда на ГПК на основание чл. 45 ЗЗД нямат такова качество.

Когато наследниците упълномощат адвокат да ги представлява в това производство, не е ясно в какво качество той ще може да встъпи в процеса – на защитник или на повереник.

г) При гражданския ищец, гражданския ответник и техните повереници не настъпват съществени промени при продължаването на наказателното дело само по отношение на гражданския иск.

д) Най-сложно е положението на подсъдимия и на наследниците на починалия подсъдим.

➤ При наличието на двете основания (давност или амнистия) съдебната практика „запазва“ качеството на подсъдимия, независимо че той отговаря само за гражданската претенция. С оглед на това логично следва той да има качеството на граждански ответник. В НПК няма правила, както и решения в практиката в този смисъл – за „трансформирането“ на подсъдимия в граждански ответник.

Неясно е дали за него важи задължителното участие в съдебното заседание при обвинение за тежко престъпление (чл. 269, ал. 1 НПК), което е прекратено.

Още по-сложно е положението и не е ясно е как ще се реши този въпрос, когато първоначално гражданският иск е предявен само срещу гражданския ответник (напр. работодателя на подсъдимия). Получава се противоречивото положение, че той ще участва в делото и ще се защитава срещу претенцията за обезщетяване на причинените вреди, но няма да бъде осъден с крайния акт. Неговият интерес от участието в това производство е с оглед на бъдещата регресна отговорност по отношение на гражданския ищец. При подобно участие в гражданско дело фигурата би била на трето лице – помагач. В наказателното производство това е недопустимо.

➤ При смърт на подсъдимия съдът с определение следва да заличи от страните по делото подсъдимия и да конституира неговите наследници. Това може да бъдат и отделни определения във времето с оглед на установяването на наследниците и евентуалното приемане на наследството от тях.

Не е ясно в какво качество ще бъдат конституирани те. НПК не съдържа правила за това и съгласно разпоредбата на чл. 88, ал. 1 НПК при тяхна липса се прилага ГПК. Съгласно чл. 227 ГПК, когато страната умре, производството продължава с участието на правоприемника, т.е. наследниците на подсъдимия. Тази норма решава въпроса за кръга на лицата, но не дава разрешение в наказателното дело в какво качество ще участват наследниците. Логично е те да бъдат конституирани като граждански ответници, тъй като срещу техния наследодател е предявен гражданският иск.

В някои съдебни решения¹⁰ наследниците се наричат само „правоприемници“, без да ги определят с понятията за страни в наказателния процес.

3. Много сложен въпрос е по кои правила ще се разглежда гражданският иск след прекратяване на наказателното преследване – на НПК или на ГПК. На пръв поглед той е решен без противоречие – разпоредбата на чл. 88, ал. 1 НПК регламентира в общия

⁹ Вж. р. № 76 от 18.01.2017 г. по н. д. № 5488/2016 г. на СГС, р. № 150 от 14.02.2019 г. по н. д. № 5843/2017 г. на СГС, р. № 26 от 09.01.2020 г. по н. д. № 4015/2019 г. на СГС и други.

¹⁰ Вж. р. № 150 от 14.02.2019 г. по н. д. № 5843/2017 г. на СГС и други.

случай неговото разглеждане в съдебното производство да се извършва по правилата на НПК, а доколкото в него липсват съответни правила се прилага ГПК. Безспорно е, че в посочената хипотеза разглеждането на наказателното дело ще продължи по правилата на НПК и ГПК ще има субсидиарно приложение, доколкото те по своята същност не са чужди на наказателния процес¹¹. Проблемът е как ще се съотнасят разпоредбите на двата кодекса при противоречие на регламентацията.

а) „Гражданският иск в наказателния процес се разглежда в рамките на предявеното обвинение по реда на НПК. ... Гражданският ищец има право да ползува за доказването на иска си само средства, предвидени в НПК. Материята на доказването е подробно уредена в НПК и в тази област не могат да намерят приложение правилата на гражданското производство. Не е нужно да се представят такива доказателствени материали, каквито ГПК предвижда. Все по същата причина гражданският ищец в наказателния процес не може да прави искания, които са допустими по ГПК, но чужди на природата на наказателния процес“¹². В теорията на гражданския процес се застъпва обратното становище, за приоритет на правилата на ГПК при разглеждането на гражданския иск в наказателното производство¹³.

Тези постановки важат в общата хипотеза за съвместно разглеждане на гражданската претенция и наказателното обвинение. Доколкото, когато наказателното обвинение е погасено и производството в наказателната част е прекратено, следва да се продължи разглеждането на гражданския иск по този начин. Наказателното производство, независимо че има за предмет само гражданската претенция за обезщетение, следва да продължи по правилата на НПК.

Това постановяват и върховните съдии в цитираното тълкувателно решение: „... недопустимо е изменение на основанието на предявената претенция, доколкото то е предопределено от фактическото обвинение, очертано в прокурорския акт; не е нужно да се представят такива доказателствени материали, каквито предвижда ГПК; невъзможно е депозиране на искания, чужди на природата на наказателния процес (предварително изпълнение на присъдата по отношение на гражданския иск, спиране на производството на предвидени в ГПК основания, позоваване на източници с презумптивна доказателствена сила, предявяване на насрещен иск, съединяване на искове, допускане на подпомагаща или контролираща страна)“. В Особеното мнение към т. р. № 1 – 2013 – ОСНК също се посочва, че „... предявяването и развитието на гражданската претенция в наказателния процес се подчинява изцяло на принципите и разпоредбите на НПК. ... Цялата материя на доказването, определянето на родовата и местната подсъдност, независимо от размера на иска, вкл. презумпцията за невиновност, допустимите доказателствени средства, инстанционността и пр., се случват по правилата на НПК. С това са свързани някои несъмнени предимства, но също и недостатъци на т.нар. адхезионен процес. От една страна, той допринася за относителна бързина при реализиране на правата на пострадалия и постигане на обезщетяване на вредите, за процесуална икономия и икономия на разноси, но от друга страна, провеждането на този съединен процес по правилата на НПК, коренно различни относно тежестта на доказване и допустимите доказателствени средства от правилата на гражданския процес, не винаги благоприятстват гражданския ищец“.

б) Казаното поставя в тази насока и конкретни въпроси при разглеждането на гражданския иск.

¹¹ Вж. **Чинова, М., Г. Митов**. Цит. съч., с. 252.

¹² Вж. **Павлов, Ст.** Цит. съч., с. 253.

¹³ „Но макар и съединен с наказателния процес, за гражданския иск важат ред правила на гражданския процес“ – вж. **Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев и Р. Иванова**. Българско гражданско процесуално право. Десето, прераб. и доп. изд. Второ по действащия ГПК. София: Сиела, 2020, с. 72. Също така „Нормите на НПК, които се прилагат относно гражданския иск, не засягат дълбоко същността му, а по-скоро имат „процедурен“ характер“ – вж. **Корнезов, Л.** Гражданският иск в наказателния процес. – Социалистическо право, № 9, 1976, с. 65.

данската претенция. Без претенция за изчерпателност ще посоча някои от по-важните от тях.

➤ Кой субект носи тежестта на доказване на гражданския иск?

Прокурорът, както посочих вече не носи такава и поради това тежестта на доказване следва да лежи върху гражданския ищец, както е по ГПК. В тази насока се е ориентирала и съдебната практика¹⁴. Това означава, че наказателният съд следва да изработи доклад и да разпредели доказателствената тежест между страните в наказателното дело, тъй като противното ограничава правата им. По силата на презумпцията за невиновност подсъдимият не носи доказателствена тежест и не следва да доказва твърденията (чл. 103, ал. 2 и 3 НПК) и поради това в пълнота доказателствената тежест следва да се възложи на гражданския ищец. Затова и наказателният съд не разпределя доказателствената тежест при погасяване поради давност и амнистия. При смърт на подсъдимия не е ясно какво следва да доказват наследниците му. Подобна схема поставя гражданския ищец в много по-неблагоприятно положение в сравнение с положението му в един граждански процес за обезщетение на вредите от престъпното деяние.

Отделно от това, подобно разрешение противоречи на правилата на НПК.

➤ По какви правила ще се осъществява доказването на гражданския иск и кои правила на ГПК ще се прилагат при липса на наказателно обвинение?

Доказването ще се осъществява по правилата на НПК. Това изисква по отношение на всяко доказателствено искане и съответно доказателство и доказателствено средство решаващият орган да решава конкретно неговата допустимост съобразно с правилата на НПК.

Не е необходимо да се изброяват различни хипотези, но като пример за сложността на проблема може да се посочи доказването на

вината на извършителя на деликта. В гражданския процес по силата на чл. 45, ал. 2 ЗЗД вината се предполага до доказване на противното, а в наказателното производство субектът на тежестта на доказване доказва вината в пълна степен. С други думи гражданският ищец в условията на пълно доказване следва да докаже субективната страна на деянието.

➤ Може ли в хода на производството да се изменя гражданската претенция при нови обстоятелства?

Гражданският иск като основание и размер е произведен на повдигнатото обвинение с обвинителния акт. Той не може да се изменя от гражданския ищец, освен при изменение на обвинението. При прекратяване на производството по обвинението в хода на разглеждането на гражданската претенция се осъществява в рамките на първоначалното обвинение. Недопустимо е изменение на основанието на предявената гражданска претенция, доколкото тя е предопределена от фактическото обвинение, очертано в прокурорския акт¹⁵. Когато в хода на съдебното следствие се съберат нови доказателства и се установят нови обстоятелства, които водят до промяна на правната квалификация или съществено изменят обстоятелствената част на обвинението в разглежданата хипотеза изменение на обвинението е недопустимо поради погасяване на наказателното преследване за деянието. Прокурорът, дори да участва в производството, не може да промени повдигнатото обвинение поради прекратяване на делото в наказателната му част. На практика може гражданският иск да бъде разгледан при неправилна квалификация на деянието и неправилно установена фактическа обстановка поради невъзможността за промяна на рамките му, определени от първоначалното обвинение. В някои случаи това може да доведе и до недопустимост на гражданската претенция¹⁶.

¹⁴ Вж. р. № 150 от 14.02.2019 г. по н. д. № 5843/2017 г. на СГС.

¹⁵ Вж. т. р. № 1 – 2013 – ОСНК.

¹⁶ Такава хипотеза е налице, когато обект на защита са други обществени отношения, които, макар и вредоносни, не засягат пряко и непосредствено правата на конкретен субект. За пример може да се посочи преквалифицирането на деянието от престъпление по чл. 195, ал. 1, т. 4, предл. 2, вр. чл. 194, ал. 1 НК в такова по чл. 244, ал. 1, предл. 3, вр. чл. 243, ал. 2, т. 3 НК – вж. р. № 116 от 30.01.2012 г. по ВНОХД № 3406/2011 г. на СГС, присъда от 2.07.2014 г. по ВНОХД № 1990/2014 г. на СГС. В тези случаи

в) Поставените няколко проблема само илюстрират сложността на разглеждането на гражданския иск в наказателното дело след прекратяването в наказателната му част. При продължаване на делото само за гражданската претенция се разкриват много „недостатъци“, които ограничават правата на гражданския ищец и усложняват значително защитата на неговите накърнени от деянието права и законни интереси.

Затова следва да се съпоставят и преценят предимствата, които има съвместното разглеждане на гражданската претенция за обезщетение на претърпените от деянието вреди, и недостатъците при погасяване на наказателното преследване и продължаване на производството само в гражданската му част с оглед на ефективността на защитата на правата на пострадалия, конституиран като граждански ищец.

Това поставя и резонните въпроси дали има смисъл от продължаването на наказателното дело по този начин и дали прекратяването на производството и разглеждането на искането за обезщетяване на вредите по реда на ГПК няма да е по-удачно?

III

Поставените теоретични и практически проблеми при разглеждането на гражданския иск като единствен предмет на наказателното дело след прекратяване на наказателната му част поради погасяване на наказателното преследване поставят под съмнение предимствата на адхезионния процес в конкретния случай. Търсенето на баланса между предимствата и трудностите на теоретично ниво се усложнява допълнително и от конкретните обстоятелства по делото и възможностите на пострадалото лице, встъпило като граждански ищец. Може би по-удачно би било след прекратяване на делото в наказателната му част

след преквалификацията на деянието се засягат отношенията, свързани с паричната и кредитната система, а не със собствеността, както е било при първоначалното обвинение.

¹⁷ Такова предложение дава и Е. Салкова. Вж. **Салкова, Е.** Разглеждане на гражданския иск в наказателния процес. – В: НАУЧНИ ЧЕТЕНИЯ в памет на Венелин Ганев и Никола Долапчиев. Сборник доклади от научна конференция, организирана от катедра „Теория и история на държавата и правото“ и катедра „Наказателноправни науки“ на Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, проведена в София на 14 ноември 2016 г. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2017, 216–217.

¹⁸ Вж. **Радева, Р.** Въпроси на гражданския иск в наказателния процес на Народна република България. София: Наука и изкуство, 1972, 130–131.

съдът да изпрати гражданския иск служебно на гражданския съд за продължаване на съдопроизводствените действия по реда на ГПК¹⁷. Подобна възможност е съществувала по отм. НПК от 1952 г. при вземания от акт за начет¹⁸.

Така ще се създадат по-големи възможности за ефективно упражняване на правото на защита на пострадалия от деликта, като събраните материали по наказателното дело ще могат да се ползват в гражданския процес. Това решава въпроса и с възможното изтичане на давността поради запазване на висиящността на процеса.

С оглед на това предложение е необходима и промяна на разпоредбата на чл. 88, ал. 3 НПК. *De lege ferenda* следва да се добави второ изречение със следното съдържание – „Когато наказателното производство се прекрати на основание чл. 24, ал. 1, т. 2 – 4 съдът служебно препраща на гражданския съд приетия граждански иск“.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Корнезов, Л. Гражданският иск в наказателния процес. – Социалистическо право, № 9, 1976. // **Kornezov, L.** Grazhdanskiyat isk v nakazatelnia protses. – Sotsialisticheskoto parvo, № 9, 1976.

Павлов, Ст. Наказателен процес на Народна република България. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1989. // **Pavlov, St.** Nakazatelen protses na Narodna republika Balgaria. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1989.

Радева, Р. Въпроси на гражданския иск в наказателния процес на Народна република България. София: Наука и изкуство, 1972. // **Radeva, R.** Vaprosi na grazhdanskia isk v nakazatelnia protses na republika Balgaria. Sofia: Nauka i izkustvo, 1972.

Салкова, Е. Разглеждане на гражданския иск в наказателния процес. – В: НАУЧНИ ЧЕТЕНИЯ в памет на Венелин Ганев и Никола Долапчиев. Сборник доклади от научна конференция, организирана от катедрата „Теория и история на

държавата и правото“ и катедра „Наказателно-правни науки“ на Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, проведена в София на 14 ноември 2016 г. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2017. // **Salkova, E.** Razglezhdane na grazhdanskia isk v nakazatelnia protses. – V.: Nauchni chetenia v pamet na Venelin Ganev I Nikola Dolapchiev. Sbornik dokladi ot nauchna konferentsia, organizirana ot katedra “Teoria i istoria na darzhavata i pravoto” i katedra “Nakazatelnopravni nauki” na Juridicheskia fakultet na SU “Sv. Kliment Ohridski”, provedena v Sofia na 14 noemvri 2016 g. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2017.

Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев и Р. Иванова. Българско граждански процесуално право. Десето, прераб. и доп. изд. Второ по действащия ГПК. София: Сиела, 2020. // **Stalev, Zh., A. Mingova, V. Popova, O. Stamboliev, R. Ivanova.** Balgarsko grazhdansko protsesualno parvo. Deseto, prerab. i dop. izd. Vtoro po deystvashtia GPK. Sofia: Siela, 2020.

Чинова, М., Г. Митов. Кратък лекционен курс по Наказателнопроцесуално право. София: Сиела, 2021. // **Chinova, M., G. Mitov.** Kratak lektsionen kurs po Nakazatelnoprotsesualno parvo. Sofia: Siela, 2021.